

Araştırma

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ ENGELLİ ÇOCUKLAR MERKEZİNDEKİ ÇOCUKLARDA ÖZÜRLÜ KİMLİK KARTI KULLANIMI

The Use of Disability Identity Card in Trakya University Training and Research Center for Handicapped Children

Harun CANARSLAN*,
Dilber TEZEL**

* SHU. T.Ü. Armağan Dönertaş Engelli
Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi

** Uzm. Psikolojik Danışman. T.Ü. Armağan
Dönertaş Engelli Çocuklar Eğitim ve
Rehabilitasyon Merkezi

ÖZET

Özürlü kimlik kartı, özürlü çocuklar ve ailelerine bazı haklar ve hizmetler sağlamak amacıyla Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından verilmiştir. Bu çalışmanın amacı, kartın amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını belirlemektir. Özürlü kimlik kartına sahip ve çocukları Trakya Üniversitesi Engelli Çocuklar Merkezine 2005 yılı boyunca devam eden 50 aile çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Aile, çocuk ve kartın kullanımı hakkında bilgi toplamak amacıyla "Anket Formu" ve "Özürlü Kişi ve Aile Bilgi Formu" uygulanmıştır. Elde edilen veriler yüzde olarak ifade edilmiştir. Çalışmanın sonunda, kartın belli alanlarda kullanılmasına rağmen çoğunlukla etkili kullanılmadığı görülmüştür. Bu sınırlı kullanımın sebepleri ise, aileler kartı kullanırken kurumların ve kişilerin kartı tanımaması, tepkiler ve itirazlarla karşılaşmaları olarak bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Özürlü kimlik kartı, özürlü çocuk, özürlü çocuk ailesi, özürlü hakları

ABSTRACT

Disability Identity Card, is a card given by Turkish Prime Ministry Presidency of Administration on Disabled People to provide of some rights and services to the parents of children with disability. The purpose of this study is to determine whether the card is used purposefully or not. Samples of this research are 50 families having Disability Identity Card. Their children participated in special education and rehabilitation programs at Trakya University Center for Handicapped Children during 2005. "The questionnaire form" and "Disabled Child and Parents Information Form" were applied to gain information about family, children and the use of this card. In data analysis, percentage distribution was applied. At the end of the study it is seen that, although the card was preferred in some social setting, most of the

time it was not efficiently used Looking at the reasons for the limited use of the card, we have found that families experienced disapproval and objections of the institutions who do not know the card.

Key Words: *Disability Identity Card, disabled child, parents with disabled child, disability rights.*

GİRİŞ

Ülkelerin sağlık, eğitim ve ekonomik kalkınma göstergelerinde, özürlü nüfusun yaşam düzeyi ile özürlü nüfusa sunulan hizmetin kalitesi önemli bir yer tutmaktadır (Demir ve Aysoy, 2004: III). 20. yüzyıl boyunca özürlülük de, diğer insani konular gibi bir değişimden geçmiştir. Uzun ve kararlı bir kaçınma periyodunun ardından tanımlama, tedavi etmenin yanında özürülleri, ailelerini ve onlarla çalışanları anlamaya yönelik çalışmalar başlamıştır. Özürlü hakları için mücadele veren kişi ve kurumlar son yıllarda özürüllükle ilgili gelişmelerde önemli rol oynamışlardır. Aileler aktif ve heyecanlı bir şekilde sosyal adalet, eşit fırsatlar, entegrasyon, topluma kaynaştırma konusunda savaşıyorlardır (Bower, 2000: 427). Gelişmiş ülkelerde, özürüllüğe ilişkin bireylerde duyarlılık oluşturmanın yanında, başka faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir. Öncelikle özürlü bireylere sunulan eğitim, sağlık hizmetinden yararlanma, sosyal güvence ve istihdam olanakları, günlük yaşamla baş edebilme ve toplumsal yaşamda varolmayı kolaylaştırmaktadır (Şahin, 2004: 49).

Birleşmiş Milletlerin 1993 yılında kabul ettiği "Fırsat Eşitliği Konusunda Özürülüler İçin Standart Kurallar Ilke Kararı"na dayanarak Avrupa Konseyi 1999 yılında ayrımcılıkla mücadele paket programı hazırlamıştır. Özürülü bireyler için engelsiz Avrupa yaratmaya odaklanmış olan bu tebliğ, meslek edinme, eğitim, mesleki eğitim, ulaşım, iç piyasa, bilgi toplumu ve yeni teknolojiler gibi konuları kapsamaktadır (Özürülüler İçin Engelsiz Avrupa Tebliği, 2000: 284).

Ülkemizde de son yıllarda, özürülülerle ilgili çalışmalar ve hizmetlerde artış gözlenmektedir. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı'nın ilke genelinde, özürülülerle ilgili ulusal veritabanı oluşturma, yeni yasa ve yönetmelikler hazırlama, özürülü çocukların eğitimi ve rehabilitasyonu ile ilgili ilke ve programlar geliştirme çabaları önemlidir. Bunun yanında özürülülerle ilgili üniversitelerdeki bilimsel çalışmaların, dernek faaliyetlerinin ve gönüllü çalışmaların artması da umut vericidir.

Alınan tüm kararlara, hazırlanan yasa ve yönetmeliklere, destek programlarına rağmen, özürülülerin ve ailelerinin en çok zorluk yaşadıkları alanlardan biri de toplumsal yaşama katılımdır. Özürülülerin evlerinden çıkabilmeleri, istediklere yere, kişilere ve kurumlara gidebilmeleri, kültürel, sanatsal ve sosyal etkinliklere, kısaca toplumsal yaşamın her alanına katılabilmeleri kolay ve bağımsız ulaşım imkanlarına sahip olmalarıyla söz konusudur. Topluma katılmada

karşılaşılan engeller, kişileri, fiziksel eksikliklerinden kaynaklanan engellerden daha fazla kısıtlamaktadır.

Avrupa Birliği Komisyonu hareket kısıtlılığı yaşayan özürülülerin ulaşım kaynaklarını kullanabilme şanslarını artırmak amacıyla 1993'te "Erişilebilir Ulaşım Hakkında Topluluk Eylem Planı"nı kabul etmiştir. Buna göre, tüm ulaşım sistemlerinde ve toplu taşıma araçlarında özürülü bireylere yönelik düzenlemelerin yapılabilmesi için rehber kitaplar hazırlanmıştır. Raylı sistemlere kolay ulaşım, hava yolunu kullananlar için yolcu haklarını belirleme, deniz ulaşımında özürülü bireylerin güvenliği konusunda tüm işletmelerin ve yolcuların, hizmet ve destekler açısından bilgilendirilmesi ve tüm uyanların az görenlere uygun biçimde verilmesi kararları alınmıştır. Haziran 1998'de kabul edilen özürülüler için park kartı tavsiye kararının üye ülkelerde karşılıklı olarak tanınması teşvik edilmektedir. Özürülü bireylere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlikle ilgili olarak da 6 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı alınmıştır. Bu karara göre özürülü bireylerin kültürel alt yapılara, kültürel etkinliklere ve medyaya ulaşılabilirliklerinin sağlanması için uygulanabilir tedbirler alınmalıdır. Üye ülkeler, kültürel etkinliklerde alt yazı, işaret dili, Braille ile yazılmış katalog, rehber vb. düzenlemeler yapılmasının sağlanmasını kabul etmiştir (Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi, 2000: 364/1).

Ülkemizde Özürülüler İdaresi Başkanlığı tarafından 02 Aralık 1998 - 30 Ekim 2005 tarihleri arasında verilmiş olan Özürülüler İçin Kimlik Kartı da toplumsal yaşama katılmada özürülülere yararlar sağlamaktadır. Özürülüler İçin Kimlik Kartı, özürülülerin her işlem için ayrı rapor alma sorununu tek yönetmelikle çözümlenmiştir. Halen özürülü kimlik kartı sahipleri, demiryolları, havayolları, deniz yolları ile seyahatlerde indirimli ve şehir içi ulaşımlarda toplu taşıma araçlarından ücretsiz ya da indirimli yararlanabilmektedir. Devlet tiyatrolarına ve milli parklara ücretsiz giriş imkânı, özürülü istihdamı amacıyla açılan sınavlarda özürünü kanıtlayabilme, özürülünün ya da kendisine bakmakla yükümlü olan kişinin gelir vergisi indiriminden yararlanması, yerel yönetimlerin alacağı kararlar ile su bedellerinden indirimli yararlanabilme ve mobil telefon görüşmelerinde indirim aynı kimlik kartı ile özürülülere sağlanan haklardan diğerleridir. Özürülü kimlik kartı sahiplerinin gelecekte de kendileri için verilecek bütün haklardan aynı kimlik kartı ile yararlanmaları hedeflenmektedir.

Bu çalışmada, Trakya Üniversitesi Armağan Dönertaş Engelli Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ndeki özel eğitim ve/veya fizik tedavi-rehabilitasyon programlarına devam eden ve özürülü kimlik kartına sahip olan çocuklarla ailelerinin günlük yaşamlarında, bu kartı amacına uygun olarak kullanıp kullanmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma var olan durumu ortaya koymaya yönelik betimsel bir araştırmadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Trakya Üniversitesi Armağan Dönertaş Engelli Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ne kayıtlı bulunan ve özürlü kimlik kartı sahibi olan çocuklar ve aileleri oluşturmaktadır. Aynı merkeze 2005 yılı içerisinde devam etmiş, özürlü kimlik kartına sahip olan çocuklar (n=50) ve aileleri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan iki ayrı form yardımıyla toplanmıştır.

Özürlü kimlik kartının kullanım yaygınlığını ölçmeyi amaçlayan "Anket Formu" ikisi açık uçlu olmak üzere toplam 21 sorudan oluşmaktadır. Açık uçlu sorular, kimlik kartını kullanırken karşılaşılan sorunların ve aynı kartla sahip olmak istenilen başka hakların belirlenmesine yöneliktir. Bu sorularda ailelerin durumlarına uygun birden fazla neden belirtmelerine izin verilmiştir.

"Özürlü Kişi ve Aile Bilgi Formu" toplam 24 sorudan oluşmaktadır. Bu formda özürlü çocuk ve ailesinin sosyo-demografik özellikleri, çocukların özür durumlarına ilişkin özellikleri yer almaktadır.

İşlem

Araştırmacılar tarafından dosya taraması yapılmış ve Trakya Üniversitesi Armağan Dönertaş Engelli Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde yürütülen programlardan yararlanmış veya halen yararlanmakta olan, özürlü kimlik kartı bulunan 61 çocuk olduğu tespit edilmiştir. Bu çocukların %82'sine (n=50) ve ailesine, 2005 yılı içinde özel eğitim ve/veya fizik tedavi-rehabilitasyona devam etmeleri sebebiyle ulaşılabilmektedir. Eğitim için başka kurumlara yönlendirilmiş olmaları, adres değişiklikleri, merkez programlarına devamsızlıkları gibi nedenlerle diğer 11 çocuğun (%18) ailesine ulaşılamamıştır. Veriler, ailelere verilen anketler ve Trakya Üniversitesi Armağan Dönertaş Engelli Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde, araştırmacıların ailelerle yaptığı görüşmeler yoluyla toplanmıştır.

Araştırma verileri excel programında bilgisayara girilmiştir. İstatistiksel değerlendirme SPSS 10.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. İstatistiksel analizde tablolar yüzde olarak ifade edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

1. Araştırmaya Katılan Özürlü Çocukların Demografik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Araştırma kapsamına alınan özürlü çocukların %36'sı kız, %64'ü erkektir. Yaş grubu olarak yarıya yakını

(%46) 12-17 yaş, %26'sı 18-23 yaş, %14'ü 6-11 yaş ve %14'ü de 23 ve üzeri yaş grubundadır. Özürlü çocuklar, özel eğitim programlarına başladıktan sonra merkezimizin çalışma prensibi olarak aileler, Trakya Üniversitesi Eğitim, Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nin ilgili bölümlerine yönlendirilerek çocuklarını sağlık kontrollerinden ve tetkiklerden geçirmektedirler. Bu yaklaşım özürlü çocuğun tanınması ve ailenin durumu kabullenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu süreçten sonra aileler çocukları için sağlık kurulu raporu çıkartarak, özürlü çocuklarıyla, kendilerinin haklarını araştırmaktadırlar. On iki ve üzeri yaş gruplarında özürlü kimlik kartına sahip olan çocuk sayısının yüksek olmasının bu durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamına alınmış özürlü çocukların %44'ünün birden fazla alanda özürlü bulunmaktadır. Yüzde 36'sı zihinsel özürlüdür, %12'sinin ruhsal ve duygusal alanda özürlü bulunmaktadır. İşitme, görme, dil ve konuşma ve diğer (nörolojik) alanlarda özürlü olanların toplam oranı %8'dir. Özürlü nedenlerinin %32'sinin doğum öncesi, %24'ünün doğum sırası ve %18'inin de doğum sonrası nedenlere bağlı olduğu saptanmıştır. Yüzde 26'sının ise sebebi bilinmemektedir.

Çocukların %92'si anne ve babasıyla birlikte yaşamaktadır ve tamamına yakını (%80) ebeveynlerine bağımlı durumdadır. Günlük yaşam aktivitelerini yarısı (%50) az yardımla, %30'u da tam bağımlı olarak gerçek-

leştirilmektedir. Eğitim durumlarına bakıldığında ise %82'sinin özel eğitim, %16'sının ilköğretim ve %2'sinin de okulöncesi eğitim programlarına devam ettiği görülmüştür. Çocukların tamamına yakını (%92) özürlüden dolayı herhangi bir cihaz kullanmazken, %4'ü tekerlekli sandalye, %4'ü de işitme cihazı kullanmaktadır.

Araştırma kapsamına alınmış özürlü çocukların tamamına yakını ailesinden dolayı sosyal güvenlik kurumu kapsamındadır. Yüzde 36'sı sosyal sigortalar kurumu, %26'sı emekli sandığı, %16'sı bağ-kur, %12'si yeşil kartlıdır, %10'u ise ücretlidir. 2022 sayılı yasa gereği, özürlü çocukların %88'i, emekli sandığından maaş almamaktadır, %12'si maaş almaktadır.

Ayrıca araştırma kapsamına alınmış özürlü çocukların, %60'ı orta derecede özürlü (özür oranı: 60-79), %20'si ağır derecede özürlü (özür oranı: 80-100), %20'si ise hafif derecede özürlüdür (Tablo 1).

2. Araştırmaya Katılan Özürlü Çocuk Ailelerinin Demografik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Araştırma kapsamına alınmış özürlü çocuk annelerinin %42'si 35-44 yaş grubunda, %40'ı 45-54 yaş grubunda, %12'si 25-34 yaş grubunda, %6'sı da 55 ve üstü yaş grubundadır. Annelerin eğitim düzeylerine bakıldığında yarısından fazlasının (%54) ilkokul, %26'sının lise,

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Özürlü Çocukların Demografik Verileri

Değişken		n	%
Cinsiyet	kadın	18	36
	erkek	32	64
Yaş	6-11	7	14
	12-17	23	46
	18-23	13	26
	23 +	7	14
Özür Grubu	ortopedik	1	2
	görme	1	2
	zihinsel	18	36
	dil ve konuşma	1	2
	ruhsal duygusal	6	12
	diğer	1	2
	birden fazla özür	22	44
Özür Nedeni	doğum öncesi	16	32
	doğum sırası	12	24
	doğum sonrası	9	18
	bilinmiyor	13	26
Günlük Yaşam Aktivitelerini Nasıl Gerçekleştiriyor	yardımla	10	20
	az yardımla	25	50
	tam bağımlı	15	30
Kullandığı Cihaz	yok	46	92
	tekerlekli sandalye	2	4
	işitme cihazı	2	4
Kiminle Yaşıyor	anne ve baba ile	46	92
	anne veya baba ile	4	8
Eğitim Durumu	okul öncesi	1	2
	ilköğretim	8	16
	özel eğitim	41	82
Sosyal Güvenlik Kurumu	emekli sandığı	13	26
	s.s.k	18	36
	bağ-kur	8	16
	yeşil kart	6	12
	ücretli	5	10
2022 Sayılı Yasaya Göre Maaş	alıyor	6	12
	almıyor	44	88
Özür Oranı	ağır derecede özürlü	10	20
	orta derecede özürlü	30	60
	hafif derecede özürlü	10	20

%10'unun üniversite ve %4'ünün de ortaokul mezunu olduğu saptanmıştır. Annelerin %4'ü hiç okuma yazma bilmezken, %2'si de okuryazardır. Anne mesleklerinde ise durum şöyledir: Annelerin tamamına yakını (%86) ev hanımıdır, %8'i memur, %6'sı da emeklidir. Günlük yaşam içerisinde özürli çocuklar sürekli başka birisinin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Özel eğitim programlarına devamlılıkta da bir ebeveynin refakatine gereksinim vardır. Çoğu zaman ailede baba aile geçimini sağlamak için çalışmak zorunda olduğundan, bu rolü üstlenen kişinin anne olduğu bilinen bir gerçektir. Anne özürli çocuğundan dolayı çalışmadığı gibi bazen de çocuğunun bakımı için işinden ayrılmak durumunda kalmaktadır. Ev hanımı olan annelerin sayıca çok yüksek olmasının böyle bir zorunluluktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Babaların %52'si 45-54 yaş, %36'sı 35-44 yaş, %10'u 55 ve üstü yaş ve %2'si de 25-34 yaş aralığındadır. Babaların eğitim düzeyleri ise şöyledir: Yüzde 48'i ilkokul, %26'sı lise, %14'ü üniversite, %12'si de ortaokul mezunudur. Araştırma kapsamına alınmış özürli çocuk babalarının %24'ü işçidir, %24'ü emekli olmuştur, %20'si memurdur, %20'si de serbest çalışmaktadır.

Araştırmaya dahil edilen ailelerin tümü öz anne-babadır ve tamamına yakınında (%90) akraba evliliği yoktur. Ailelerin sadece, %10'ununda akraba evliliği vardır. Özürli çocuk

dışında ailelerin, %60'ının bir, %12'sinin iki, %6'sının da üç ve daha fazla çocuğu vardır. Yüzde 22'sinin ise özürli çocuk dışında başka çocuğu yoktur. Ailelerin %86'sında başka özürli birey bulunmazken, %14'ünde başka özürli birey daha vardır.

Aileler aylık toplam kazançlarına göre gruplandırıldığında; Yüzde 38'i alt gelir grubunda (300-500YTL), %26'sı alt-orta gelir grubunda (501-700YTL), %26'sı orta gelir grubunda (701-1000YTL), %6'sı üst orta gelir grubunda (1001-2500 YTL) ve %4'ü de üst gelir grubunda (2501 YTL ve üstü) yer almaktadır (Tablo 2).

3. Araştırmaya Katılan Özürli Çocuk Ailelerinin Özürli Kimlik Kartını Kullanım Yaygınlığı İle İlgili Bulgular

Özürli çocukları için sağlık kurulu raporu çıkarttıktan ve özürli kimlik kartı aldıktan sonra ailelerin, sadece %56'sı sağlık kurulu raporu yineleme işleminden kurtulmuştur. Yüzde 22'si her zaman, %20'si ise bazen sağlık kurulu raporu yineleme işlemiyle karşılaştığını belirtmiştir.

Ulaşım araçlarını kullanma ve indirimden yararlanma oranlarına bakıldığında, ailelerin %90'ı uçağı, %70'i treni, %64'ü deniz yollarını ulaşım aracı olarak hiç kullanmamaktadır. Dolayısıyla özürli kimlik kartını aldıktan sonra da %92'si havayollarında, %78'i denizyollarında, %76'sı da tren ulaşımında, indirimden yararlan-

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Özürlü Çocuk Ailelerinin Demografik Verileri

Değişken		n	%
Anne Yaşı	25-34	6	12
	35-44	21	42
	45-54	20	40
	55+	3	6
Anne Eğitim Düzeyi	okur yazar değil	2	4
	okur yazar	1	2
	ilkokul	27	54
	ortaokul	2	4
	lise	13	26
	üniversite	5	10
Anne Mesleği	ev hanımı	43	86
	memur	4	8
	emekli	3	6
Baba Yaşı	25-34	1	2
	35-44	18	36
	45-54	26	52
	55+	5	10
Baba Eğitim Düzeyi	ilkokul	24	48
	ortaokul	6	12
	lise	13	26
	üniversite	7	14
Baba Mesleği	memur	10	20
	işçi	12	24
	serbest	10	20
	emekli	12	24
	diğer	6	12
Akraba Evliliği	var	5	10
	yok	45	90
Ailenin Başka Çocuğu	yok	11	22
	1 tane	30	60
	2 tane	6	12
	3 ve daha fazla	3	6
Ailede Başka Özürlü	var	7	14
	yok	43	86
Ailenin Sosyo Ekonomik Düzeyi	alt	19	38
	alt orta	13	26
	orta	13	26
	üst orta	3	6
	üst	2	4

madığını belirtmiştir. Araştırma kapsamına alınmış ailelerin çoğunluğunun sosyo-ekonomik açıdan alt, alt-orta düzeyde yer almaları havayolları ulaşımından yararlanamama nedeni olabilir. Ayrıca Edirne Şehri'nde havayolu ve denizyolu ulaşımının olmaması, bu alanlarda kartın kullanımını kısıtlamaktadır. Edirne'de şehirlerarası tren ulaşımı olmasına rağmen ailelerin treni tercih etmediği tespit edilmiştir. Ulaşımında en çok tercih edilen ve indirimden yararlanan alan şehir içi toplu taşıma araçlarıdır. Ailelerin %52'si her zaman, %20'si sıklıkla toplu taşıma araçlarını kullanmaktadır. Özürlü kimlik kartını aldıktan sonra toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz ya da indirimli yararlanma oranlarına bakıldığında ise ailelerin %54'ü her zaman, %18'i bazen kartın sağladığı indirimden yararlanmıştır, %26'sı ise hiçbir zaman indirimden yararlanmamıştır.

Sosyal etkinlik kapsamında değerlendirebileceğimiz devlet tiyatrolarına ve milli parklara gidiş oranları da düşüktür. Edirne'de tiyatroların ve milli parkların olmaması bunun temel sebebi sayılabilir. Ailelerin %72'si hiçbir zaman tiyatroya gitmemekte, %28'i ise bazen gitmektedir. Ailelerin tamamına yakını (%90) devlet tiyatrolarına ücretsiz girişten yararlanmadığını belirtmiştir. Milli parklara %44'ü hiçbir zaman gitmediğini, %48'i ise bazen gittiğini belirtmiştir fakat %74'ü ücretsiz girişten yararlanmamıştır.

Cep telefonu kullanımı da düşük orandadır. Ailelerin tamamına yakını

(%86) özürlü çocuğunun hiçbir zaman cep telefonu kullanmadığını ve hiçbir zaman (%98) indirimden yararlanmadığını belirtmiştir. Araştırma kapsamına alınmış özürülülerin çoğunluğunun (n=40)* zihinsel özürlü olmasının ve tamamına yakının ebeveynine bağımlı olarak yaşamasının cep telefonu kullanımını kısıtladığı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamına alınmış özürülülerin hiçbirisi (%100) kamu kurum ve kuruluşlarının özürlü çalıştırma zorunluluğuna bağlı olarak açılan sınıflara katılmamıştır ve dolayısıyla özürünü kanıtlamak durumunda kalmamıştır. Araştırmaya katılan özürlü çocukların, yaş grubu olarak yarınsından fazlasının (%60) 18 yaş altında olmasının ve tamamına yakınının (%80) başka bir bireye bağımlı olarak yaşamasının bu sonucun ortaya çıkmasında etken olduğu düşünülmektedir. Kurumumuzda ve Edirne'de özürlülere yönelik etkili mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin olmaması da diğer bir etken olarak düşünülebilir.

Ailelerin %18'i belediyelerin su beldelerinden indirimli yararlanmakta, %82'si de indirimden yararlanmaktadır.

Ayrıca araştırma kapsamına alınmış ailelerden, çalışan ebeveynlerin %42'si gelir vergisi indiriminden yararlanmış, %58'i ise yararlanmamıştır (Tablo 3-4).

* Birden fazla alanda özürlü bulunanların hepsinin zihinsel engeli vardır.

Tablo 3: Özürlü Kimlik Kartı Kullanımı Verileri (I)

	Değişken	hiçbir zaman		bazen		sıklıkla		her zaman		toplam	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	değişik kurum ve kuruluşlardan çocuğunuzla ilgili rapor yinleme işlemleri sizden halen isteniyor mu?	28	56	10	20	1	2	11	22	50	100
2	treni ulaşım aracı olarak kullanır mısınız?	35	70	15	30	0	0	0	0	50	100
3	özürlü kimlik kartını aldıktan sonra çocuğunuz için indirimden yararlandınız mı?	38	76	8	16	1	2	3	6	50	100
4	uçacağı ulaşım aracı olarak kullanır mısınız?	45	90	5	10	0	0	0	0	50	100
5	özürlü kimlik kartını aldıktan sonra çocuğunuz için indirimden yararlandınız mı?	46	92	4	8	0	0	0	0	50	100
6	denizyollarını ulaşım aracı olarak kullanır mısınız?	32	64	17	34	0	0	1	2	50	100
7	özürlü kimlik kartını aldıktan sonra çocuğunuz için indirimden yararlandınız mı?	39	78	10	20	0	0	1	2	50	100
8	şehir içi ulaşımında toplu taşıma araçlarını kullanır mısınız?	2	4	12	24	10	20	26	52	50	100
9	özürlü kimlik kartını aldıktan sonra çocuğunuz için indirimden yararlandınız mı?	13	26	9	18	1	2	27	54	50	100
10	devlet tiyatrolarına gider misiniz?	36	72	14	28	0	0	0	0	50	100
11	özürlü kimlik kartını aldıktan sonra çocuğunuz için ücretsiz girişten yararlandınız mı?	45	90	4	8	0	0	1	2	50	100
12	milli parklara ve orman içi dinlenme yerlerine gider misiniz?	22	44	24	48	2	4	2	4	50	100
13	özürlü kimlik kartını aldıktan sonra çocuğunuz için ücretsiz girişten yararlandınız mı?	37	74	11	22	0	0	2	4	50	100
14	çocuğunuz cep telefonu kullanır mı?	43	86	5	10	0	0	2	4	50	100
15	özürlü kimlik kartını aldıktan sonra çocuğunuz, telsim-turkcell özgür hattın indirimli olarak yararlandı mı?	49	98	0	0	0	0	1	2	50	100

Tablo 4: Özürlü Kimlik Kartı Kullanımı Verileri (II)

	değişken	evet		hayır		toplam	
		n	%	n	%	n	%
16	kamu kurum ve kuruluşlarında özürlü çalıştırma zorunluluğuna bağlı olarak açılan sınavlara çocuğunuz hiç katıldı mı?	0	0	50	100	50	100
17	eğer katıldıysa bu sınavlarda çocuğunuz özrünü kanıtlayabildi mi?	0	0	50	100	50	100
18	belediyelerin su bedellerinde indirimden yararlandınız mı?	9	18	41	82	50	100
19	eğer çalışıyorsanız gelir vergisi indiriminden faydalandınız mı?	21	42	29	58	50	100

4. Araştırmaya Katılan Ailelerin Özürlü Kimlik Kartı Kullanımında Yaşadıkları Sorunlar ve Beklentilerine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamına aldığımız özürlü çocuk ailelerinin özürler için kimlik kartını kullanırken karşılaştıkları sorunlara ve aynı kartla sahip olmak istedikleri başka haklara ait bulgular da şu şekildedir.

“Özürü kimlik kartını kullanırken en çok yaşadığınız güçlükler nelerdir?” sorusuna verilen en belirgin cevap: “Kartın tanınmaması, tepkiyle, itirazlarla karşılaşma ve bu nedenlerle kartı kullanmaktan vazgeçme” olmuştur. Yirmi iki aile şehir içi ulaşımında otobüs şoförü tutumlarından rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Bununla ilgili olarak; şoförlerin kartı tanımadığını, itiraz ettiğini, tartışmalar yaşadıklarını, velinin çocuğunu kucağına alması istendiğini ve kendilerini suçluymuş gibi hissettiklerini ifade etmişlerdir. On üç aile, birçok kamu kurumunda kartın tanınmadığını, dikkate alınmadığını belirtmiştir. Kar-

tı kullanırken yaşanan güçlükler nelerdir sorusunu 13 kişi yanıtlamamış, 10 kişi de kartı hiç kullanmadığını belirtmiştir. Bu sonuç, araştırma grubumuzun yarısının özürlü kimlik kartını etkin kullanmadığını düşündürmüştür. Ailelerin kartla ilgili olumlu yaşantı ve tecrübelerinin olmaması, kartı kullanırken problem yaşayan ailelerin konuyla ilgili paylaşımları ve birbirleri etkilemeleri böyle bir sonucun ortaya çıkmasının nedeni olabilir.

“Özürü kimlik kartının size ve çocuğunuza hangi kolaylıkları sağlamasını istersiniz?” sorusuna verilen cevaplarda, sağlık hizmetlerinde kolaylık, maaş bağlanması, çocuğun devlet güvencesinde olması ifadeleri çoğunluktadır. Bu isteğin altında yatan, çocuğunun temel ihtiyaçlarını karşılayabilme ve özürlü çocuğun güvende olduğunu hissedebilme duygusudur.

Özürü kişiye sağlık sigortası veya ücretsiz sağlık hizmeti sağlanması, ücretsiz ilaç alımları, poliklinik mu-

ayenesi, tıbbi tetkik ve incelemelerde öncelikli olmak sağlık alanındaki isteklerdir (n=8). Çocuğun özrünün fark edildiği andan itibaren ailenin sağlık kurumlarıyla yoğun ve uzun süreli ilişkisi başlamaktadır. Özürlü çocuğun sık sık doktor kontrolüne gitmesi, sürekli ilaç kullanması, uzun süreli rehabilitasyon programlarına katılması gerekebilir. Sağlık güvenceleri olsa bile, farklı kurumlardan hizmet almaları, kurumlar arası sevk işlemlerinde zorluklar, sağlık kurumlarına ulaşım, özürlü çocuğun taşınma güçlüğü, hastanelerde uzun bekleme süreleri, aileler için yıpratıcıdır.

Özürlü çocuk aileleri özürlü çocuğunun sağlık, tedavi ve bakım harcamalarından ötürü maddi güçlükler yaşamaktadırlar. Bu zorluklar aileden aileye değişiklik gösterdiği gibi aynı ailede zamanla farklılaşabilir (Dale, 1997: 151). Sosyal, psikolojik ve ekonomik içerikli bütün güçlüklerle karşın bakım ve koruma işlevini yerine getiren ailenin desteklenmesi, sorunlarının çözümüne yardımcı olması ve gönül huzuruna kavuşturulması toplumsal bir yükümlülüktür. Bu yükümlülük çerçevesinde önemle üzerinde durulması gerekli bir konu vardır ki o da "ben ölünce o'na kim bakacak" endişesinden kaynaklanan duygudur (Kahramanoğlu, 1999: 2). Araştırmaya katılan 9 aile, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve çocuğun yaşı ne olursa olsun özürlü çocuğuna maaş bağlanmasını ve anne baba hayatta olmadığına devlet güvencesinde olmasını talep etmiştir. Bu isteğin böyle bir duygudan kay-

naklandığı varsayılabilir. Yetişkin engellilerle, ailelerine sağlanan sosyal destekler ve hizmetler ailelerin stresini azalttığı gibi, pozitif uyuma katkı sağlarlar (Molaison, 1995: 181).

Özürlü kimlik kartıyla ev telefonu ve elektrik faturalarında da indirim sağlanmasını 10 aile belirtmiştir. Günlük yaşamlarında en çok kullandıkları şeylerde indirim isteğinin, yine maddi kaygılardan kaynaklandığını düşünebiliriz. Araştırmamıza katılan ailelerin toplam %90'ı alt, alt-orta, orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden olduğundan böyle bir indirim onların aile bütçelerine katkısı önemli sayılabilir. Yine bu konuyla ilgili 10 aile "*çocuğumun rahat yaşaması için, yaşamın her alanında, her türlü avantajın sağlanması*" gibi geniş kapsamlı ifadeyi kullanmıştır. Ailelerin kendi imkanları ile sık sık gidemeyecekleri sinema ve spor salonlarından, havuzlardan, kurslardan ve yaz kamplarından ücretsiz yararlanabilmesi de diğer bir istektir (n=8). Şehirlerarası ulaşım ve özel toplu taşıma araçlarında indirim imkanı (n=4) ve çalışabilecek durumda olan özürlülere devletin iş garantisi sağlanması (n=2) az belirtilen isteklerdir.

Bulgularımız Özürlü çocuk ailelerinin gereksinimleri ile ilgili yapılan çalışmalarla paralellik göstermektedir. Sucuoğlu (1995: 16) araştırmasında, ailelerin bilgi edinme isteği ile birlikte destek ve maddi gereksinimleri olduğunu, Akçamete ve Kargın (1996:15) işitme engelli çocukların annelerinin ihtiyaçlarını inceledikleri çalışmada-

rında, yiyecek, ev kirası, tıbbi bakım, giyim ve ulaşım gibi maddi gereksinimlerin ikinci sırada en fazla gereksinim alanı olduklarını, Soydan (2000: 54) toplumsal hizmet gereksinimi ve maddi gereksinimlerin ailelerin ihtiyaç sıralamasında önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Bailey ve Winton (1986: 90) okul ve yetişkinlik çağında özürlü çocuğa sahip ailelerin, öncelikle çeşitli destek servislerine ihtiyaç duyduklarını en belirgin endişelerinin, eğitim, bağımsız yaşam sosyal servisler, gelecek planları ve çocuklarının bağımsız yaşamları ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Gökcan (2000: 5) araştırmasında, faydalanması gereken hizmetlerden özürülülerin yararlanmadığı, kendileri için programlardan haberdar olmadıkları, çoğunluğunun işi, sosyal güvencesi olmadığı, kendilerine sunulan sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik hizmetlerinin yetersiz olduğu bu hizmetlerin sunumunda bilgilendirilmedikleri yeterli danışmanlık hizmetleri yapılmadığı sonucuna varmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Özürlü çocuklar ve aileleri toplumdaki diğer bireyler gibi yaşama hakkına sahiptirler. Durumlarından dolayı, bireysel gelişimlerini sağlayamama, toplumsal yaşama katılamama, ihtiyaç duydukları hizmetlere ulaşamama gibi zorluklar nedeniyle yaşam kaliteleri düşebilir. Bu nedenle toplumun diğer fertlerine göre daha fazla desteklenmesi, kolaylıklar sağlanması, durumlarına uygun çözümler

bulunması ve üzerinde düşünülmesi gereken bir gruptur. Ülkemizde son yıllarda, özürülülerle ilgili çabalar ve çalışmalarda dikkate değer bir artış gözlenmektedir. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı'nın geniş kapsamlı çalışmaları ve projeleri umut vericidir. Özürlü çocuklara 02 Aralık 1998 - 30 Ekim 2005 tarihleri arasında verilmiş olan "Özürülüler İçin Kimlik Kartı" da toplumsal yaşama katılmada özürlü çocuklarla ailelerine yararlar ve indirimler sağlamayı amaçlamıştır.

Özürlü çocuklar ve aileleri ile ilgili uygulamalara katkı sağlamayı hedefleyen bu çalışma, Trakya Üniversitesi Armağan Dönertaş Engelli Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ne devam eden çocuklar ve ailelerinde, özürlü kimlik kartının kullanım yaygınlığını saptamak, kartın kullanımında yaşanan zorlukları ve hangi alanlarda kolaylık belediklerini belirlemeye yöneliktir. Çalışmadan aşığıdaki sonuçlar çıkarılabilir:

1-Özürlü kimlik kartı belli alanlarda kullanılmakla beraber, çoğunlukla etkili kullanılmamaktadır. Özürlü çocuğun durumunu belgeleyen sağlık kurulu raporlarını yineleme işlemleri tekrarlanmaması gerekirken, ailelerin yarısı bunu başarabilmiştir. Kartın indirim sağladığı alanlardan ulaşımında, sadece şehir içinde etkin kullanıldığı, ailelerin tren yolu, havayolu ve deniz yollarını genelde kullanmadıkları, bu nedenle kartın bu alanda fonksiyonel olmadığı görülmüştür.

Gelir vergisinde indirimden yararlanma oranı da yarı yarıyadır.

Sosyal etkinlik olarak, ailelerin milli parklara ve tiyatrolara gitme oranı –karttan bağımsız olarak– düşüktür. Özürlü kimlik kartını aldıktan sonra da durum değişmemiştir. Cep telefonu kullanımı ve su bedellerinde indirimden yararlanma oranları çok düşüktür. Ayrıca merkeze devam eden çocuklardan hiçbiri mesleki sınavlara katılmamıştır ve özrünü kanıtlamak durumunda kalmamıştır.

2-Özürlü kimlik kartı kullanımında yaşanan güçlükler, kart kullanılmak istendiğinde kartın tanınmaması, tepkiyle, itirazlarla karşılaşma ve bu nedenlerle kartı kullanmaktan vazgeçme olarak belirtilmiştir.

3- Ailelerin özürlü çocukları ve kendileri için beklentileri ise ağırlıklı olarak, özürlü çocuğa sağlık sigortası, sağlık hizmetlerinde öncelikler, maaş ve devlet güvencesi sağlanması, çocuğunun rahatı için yaşamın her alanında her türlü avantaj, elektrik faturalarında, yaz kampları, spor salonları, havuzlar ve kurslarda, şehirlerarası otobüslerde indirim istekleridir.

Araştırmadan çıkan sonuçlar, özürlü hakları konusunda, yaygın ve sürekli bilgilendirme çalışmalarına ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Bu çalışmalar, özürlü çocuğa sahip ailelere, yakınlarına, toplumun çeşitli kesimlerine, tüm kamu kurumlarına ve

çalışanlarına yönelik planlanabilir. Toplumda farkındalığın artırılması için özürlülere yönelik faaliyette bulunan kurumlara, kişilere, sivil toplum örgütlerine ve değişik disiplinlerden uzmanlara görev düşmektedir. Basın yayın organları, konferans, seminer ve oturumlar ile özürlülerin yaşam zorlukları, sunulan hizmetler ve özürlü hakları gibi konularda programlar hazırlanarak yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Özellikle belediyeler ve sağlık kurumlarının özürlülere yönelik tutumlarının, toplumu etkileme gücü olabilir. Bu kurumlarda çalışan kişilerle ortak çalışmalar planlanması,

Özürlü ailelerine sağlanan genel hak ve hizmetlerin yanında, günlük yaşamalarını kolaylaştırıcı ve desteleyici hizmetlere yönelik çalışmalar planlanması,

Özürlülere sağlanan hak ve hizmetlerden özürlülerle ailelerinin ne kadar yararlandıklarının, hangi hizmetleri tercih ettiklerinin tespit edilmesi, büyük kentlerde, taşra şehirlerinde, kasabalarda ve köylerde ihtiyaçların değişebileceği düşünülerek buna göre özürlülere farklı alanlarda destekler sunulması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akçamete, G. ve Kargın T. (1996) "İşitme Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi", *Özel Eğitim Dergisi*, 2 (2) 7-24.

- Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi (2000/C 364 /01) Özürlü Bireylere Yönelik Kültürel Etkinlikler ve Bu Etkinliklere Ulaşılabilirlik. 6 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı, <<http://www.ozida.gov.tr>>, (10.02.2006)
- Bailey D.B. ve Winton, J.P. (1986) *Families and Exceptionality, Exceptional Children and Youth*, Merrill Publishing Company. Columbus, Ohio.
- Bower, A. (2000) "Mothering and Disability", *International Journal of Disability, Development and Education*, 47 (4) 427-430.
- Dale, N. (1997) *Working With Families Of Children With Special Needs: Partnership and Practice*, Routledge, London.
- Demir, Ö. ve Aysoy, M. (2004) *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Gökcan, Kemal. (2000) "Özürlü Kimlik Kartı Hakkında Durum Saptama", <<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ozurlukimlikkarti.htm>>, (11.10.2006)
- Kahramanoğlu, E. (1999) "Özürlüler İçin Bakım Sigortası Önerisi", <<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ba>
<[kimsigortasi.htm](http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ba)>, (29.09.2006)
- Molaison, A.V ve Black, M.M (1995) "Services For Adult Family Members With Mental Retardation: Perceptions of Accessibility and Satisfaction", *Mental Retardation*, 33 (3) 181-185.
- Özürlüler İçin Engelsiz Avrupa Tebliği. 12 Mayıs 2000, COM (2000) 284 final, <<http://www.ozida.gov.tr>>, (09.02.2006)
- Soydan, F.C. (2000) *Serebral Palsili Çocuğu Olan Anne ve Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi*. Genelkurmay Başkanlığı GATA Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sucuoğlu, B. (1998) "Özel Eğitimde Erken Eğitim Programları", *Destek*, 1 (1) 11-14.
- Sucuoğlu, B. (1995) "Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2 (1) 10-18.
- Şahin, H. (2004) "Engellilik Kimin Sorunu? Bireyin mi? Toplumun mu?", *Öz-Veri Dergisi*, 1 (1) 48-59.